

SUD – HUQUQ ISLOHOTI VA INSON HUQUQLARI EVOLYUTSIYASI: INSTITUTSIONAL YANGILIKLAR VA ULARNING JAMIYAT TOMONIDAN QABUL QILINISHI

Mamatqulov Alisher Shavkatovich

*Osiyo xalqaro universiteti
tarix yo'nalish 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada sud-huquq tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning inson huquqlarini ta'minlashdagi o'rni, sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirishga qaratilgan institutsional yangiliklar hamda ularning jamiyat tomonidan qabul qilinishi masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, sud-huquq islohotlarining demokratik davlat qurish, fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish va odil sudlovni ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: sud-huquq islohoti, inson huquqlari, odil sudlov, sud mustaqilligi, huquqiy davlat, demokratik jamiyat, institutsional rivojlanish, fuqarolik jamiyati.

KIRISH

Har qanday demokratik davlatning asosiy mezonlaridan biri inson huquqlari va erkinliklarining ishonchli himoya qilinishidir. Inson huquqlarini ta'minlashning eng muhim kafolatlaridan biri esa mustaqil va adolatli sud tizimining mavjudligidir. Shu sababli dunyoning ko'plab mamlakatlarida sud-huquq sohasini modernizatsiya qilish, odil sudlov tamoyillarini mustahkamlash hamda fuqarolarning sudlarga bo'lgan ishonchini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda sud-huquq tizimini tubdan takomillashtirish, inson huquqlarini himoya qilishning samarali mexanizmlarini yaratish va xalqaro standartlarga mos huquqiy tizimni shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borildi. Mazkur islohotlarning asosiy maqsadi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash hamda jamiyatda qonun ustuvorligini qaror toptirishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Sud-huquq islohotlari va inson huquqlari masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Xususan, J. Rawls, R. Dworkin, M. Cappelletti kabi huquqshunos olimlar sud hokimiyatining demokratik jamiyatdagi rolini chuqur tahlil qilganlar. Ularning ilmiy ishlarida odil sudlovning inson huquqlarini himoya qilishdagi o'rni asoslab berilgan.

Mahalliy olimlardan A.X. Saidov, B.B. Mirboboyev, A.A. Azizxo'jayev va boshqa tadqiqotchilar tomonidan O'zbekistonda sud-huquq tizimini modernizatsiya

qilish, inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlari hamda sud hokimiyati mustaqilligini kuchaytirish masalalari o'rganilgan.

Shuningdek, BMT, Yevropa Kengashi va boshqa xalqaro tashkilotlarning hisobotlarida ham sud tizimining mustaqilligi hamda inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish hamda ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, sud-huquq islohotlari natijasida yuzaga kelgan institutsional o'zgarishlarning jamiyat hayotiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sud-huquq islohotlarining asosiy yo'nalishlaridan biri sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash hisoblanadi. So'nggi yillarda sudyalarni tanlash va tayinlash mexanizmlarining takomillashtirilishi, sud tizimining moddiy-texnik bazasining mustahkamlanishi hamda sudlar faoliyatiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi odil sudlov sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Institutsional yangiliklardan biri sifatida sud tizimida elektron sudlov tizimining rivojlantirilishini alohida ta'kidlash mumkin. Elektron hujjat aylanishi, onlayn murojaatlar va masofaviy sud majlislarining joriy etilishi fuqarolarning sudlarga murojaat qilish imkoniyatlarini kengaytirdi. Bu esa sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlashga yordam bermoqda.

Inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining takomillashuvi ham sud-huquq islohotlarining muhim natijalaridan biridir. Aybsizlik prezumpsiyasi, advokat institutining mavqeini kuchaytirish, qiynoqlarning oldini olish hamda shaxsning sud orqali himoyalaniish huquqini kengaytirish borasida muhim qadamlar tashlandi.

Sud-huquq tizimidagi institutsional yangiliklarning samaradorligi ko'p jihatdan ularning jamiyat tomonidan qabul qilinishiga bog'liq. Aholining sudlarga bo'lgan ishonchi ortishi, huquqiy madaniyatning yuksalishi va fuqarolarning o'z huquqlarini himoya qilishdagi faolligi ushbu islohotlarning ijobiy natijalaridan dalolat beradi.

Biroq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda aholining huquqiy savodxonligi yetarli darajada emasligi, sud qarorlarining mazmunini tushunishdagi qiyinchiliklar va huquqiy axborotlardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi islohotlarning to'liq samarasini pasaytirishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sud-huquq tizimining yanada takomillashuvi uchun sud faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, aholining huquqiy madaniyatini oshirish hamda sud qarorlarining ochiqligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Sud-huquq islohotlari inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash, elektron sudlov tizimini rivojlantirish, fuqarolarning odil sudlovga bo'lgan huquqlarini kengaytirish kabi institutsional yangiliklar huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Kelgusida sud-huquq tizimining samaradorligini yanada oshirish uchun aholining huquqiy savodxonligini yuksaltirish, sud faoliyatining shaffofligini kuchaytirish va xalqaro standartlarga mos huquqiy mexanizmlarni keng joriy etish zarur. Bu esa inson huquqlarining ishonchli himoyasi va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. Saidov A.X. Inson huquqlari nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Adolat, 2020.
4. Azizxo'jayev A.A. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: TDYU, 2019.
5. Rawls J. *A Theory of Justice*. – Cambridge: Harvard University Press, 1971.
6. Dworkin R. *Taking Rights Seriously*. – London: Duckworth, 1977.
7. Cappelletti M. *The Judicial Process in Comparative Perspective*. – Oxford University Press, 1989.
8. BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – New York, 1948.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari asosida sud-huquq tizimini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2024.
10. Yuridik fanlar axborotnomasi. Sud-huquq islohotlariga bag'ishlangan ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2024.